

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора педагогічних наук, професора
Малихіна Олександра Володимировича
про дисертаційну працю Наталії Миколаївни Лупак
**«Теорія і практика формування
комунікативної компетентності майбутніх учителів
мистецьких спеціальностей на засадах інтермедіальної технології»**,
подану до спеціалізованої вченої ради Д 58.053.03 Тернопільського
національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
на здобуття наукового ступеня доктора
педагогічних наук зі спеціальності
13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із планами галузей науки

Сучасні інформаційні технології створюють унікальні можливості для повернення освітнього процесу до своєї дійсної сутності, до свого одвічного покликання: забезпечення становлення людської суб'єктності. Такі технології здатні звільнити навчальний процес від домінантної орієнтованості на передачу готового знання. Інформаційна складова навчання може бути успішно витіснена на периферію педагогічної взаємодії, звільнивши час, простір і енергію для людського спілкування між учасниками освітньої діяльності. Інформаційне суспільство може успішно розвиватися лише за умови пошуку і реалізації нових інтелектуально-духовних рефлексій у всіх сферах життя, в освітній зокрема. Людина сьогодні прагне бути активним суб'єктом важливих процесів, що відбуваються в природі і соціумі, намагається контролювати оточення й створювати власне соціальне середовище спільно з іншими суб'єктами, змінюючи параметри комунікації та саму себе. Пошук нових форм комунікації, як слушно зазначає Н. М. Лупак, є першочерговим завданням освіти ХХІ століття. Комунікативну складову освітнього процесу дисертантка обрала не випадково, вважаючи її стержнем спроектованої педагогічної системи на засадах інтермедіальної технології, адже під час комунікації суб'єктів відбувається й формування особистості, і становлення суспільства як спільноти, і творення соціальних інституцій та організацій.

Н. М. Лупак констатує, що сучасні умови життя висувають нові вимоги до особистості, котра має володіти комплексними знаннями й уміннями, необхідними, насамперед, для критичного аналізу інформаційних потоків, розпізнавання та відокремлення істинного знання від хибного; екстреного реагування на події швидкозмінного світу; динамічного пошуку й ухвалення оптимальних і нестандартних рішень; продуктивної комунікації тощо. Відтак посилюється увага суспільства до особистості вчителя – «людини високого рівня освіти, загальнокультурної підготовки, високих духовних і моральних рис, здатного до навчання та виховання дітей, молоді та студентів відповідно до

вимог ХХІ століття». Головна місія сучасного педагога полягає в утвердженні авторитету духовності та кроскультурних цінностей європейської спільноти.

Очевидно, що дисертантка осмислено обирає предметом дослідження педагогічну систему формування комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей на засадах інтермедіальної технології, вважаючи надважливим освітнім завданням звернення до внутрішнього, духовного світу й буття людини. Авторка переконливо доводить, що унікальним джерелом становлення й розвитку світоглядних уявлень, ціннісних орієнтацій, духовного потенціалу, комунікативної компетентності й загальної культури особистості є мистецтво. Завдяки універсальності художньо-образної мови люди різних народів світу мають змогу вступати в міжкультурний діалог, швидко отримувати й передавати смислову інформацію, обмінюватися враженнями, ставленнями, знаннями. Мистецька освіта, яка поза сумнівом сьогодні потребує підвищення своєї статусної ролі в суспільстві, спрямована на розвиток у людини спеціальних здібностей, смаку, естетичного досвіду, здатності до усвідомленої й осмисленої комунікації з художніми цінностями у процесі активної творчої діяльності.

Н. М. Лупак констатує, що якісне оновлення професійної підготовки майбутніх учителів визнане пріоритетним завданням національної освітньої системи на сучасному етапі, що набуло відображення в Концепції «Нова українська школа» (2016). Ця теза є ключовою в науковій праці дисертантки, навколо неї вибудовується вся архітектура дисертаційного тексту.

Дослідження виконано в межах комплексних наукових тем «Особистісно-професійний розвиток педагога в процесі підготовки до інноваційної діяльності» (державний реєстраційний номер 0111U001332) та «Імперативи духовного розвитку творчої особистості в сучасній Україні» (державний реєстраційний номер 0118U003131) Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Аналіз основного змісту дисертації. Ґрунтовне ознайомлення з рукописом дисертації й авторефератом дає підстави для висновку щодо глибокого розуміння авторкою сутності досліджуваної проблеми, теоретичного узагальнення й обґрунтованості результатів і висновків наукового пошуку. Дисертантка продемонструвала системне та гнучке мислення: теоретико-методологічні положення інтермедіальної технології як педагогічної системи інноваційного типу розкрито з позицій міждисциплінарного підходу; на засадах інтермедіальної технології обґрунтовано авторську концепцію інтермедіальної комунікативної діяльності та структурно-функціональну модель системи формування комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей.

Дисертаційна праця складається зі вступу, у якому обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання дослідження, викладено основні положення концепції, сформульовано гіпотезу, методи дослідження; схарактеризовано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, подано відомості про їх апробацію й упровадження, визначено особистий внесок здобувачки наукового ступеня, чотирьох розділів, загальних висновків, додатків.

У першому розділі «Комунікативна компетентність майбутніх учителів мистецьких спеціальностей як педагогічна проблема» з позицій компетентнісного підходу й чинних нормативних документів про освіту проаналізовано сучасні вимоги до вчителів мистецтва, розглянуто проблему формування їхньої комунікативної компетентності в контексті медіа культурного розвитку, окреслено дефініційне поле базових понять дослідження, розкрито сутність і структуру комунікативної компетентності як важливого компонента професійної компетентності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей.

У другому розділі «Концептуальні засади інтермедіальної технології формування комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей» проаналізовано концепт інтермедіальності в гуманітарних науках; окреслено методологічні підходи до формування комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей на засадах інтермедіальної технології; обґрунтовано сутність й основні аспекти інтермедіальної технології як педагогічної, доцільність її застосування в закладах вищої освіти; обґрунтовано авторську концепцію та принципи формування комунікативної компетентності.

У третьому розділі «Педагогічна система формування комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей на засадах інтермедіальної технології» висвітлено основні компоненти педагогічної системи формування комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей на засадах інтермедіальної технології, репрезентовано її структурно-функціональну модель, конкретизовано структурні складники педагогічної системи, розкрито ієрархічні зв'язки між ними.

У четвертому розділі «Експериментальна перевірка ефективності інтермедіальної технології формування комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей» окреслено етапи організації педагогічного експерименту; схарактеризовано рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей; розкрито організацію та методику формувального етапу педагогічного експерименту; висвітлено результати експериментального дослідження та здійснено їх аналіз.

Висновки до розділів і загальні висновки підтверджують обґрунтовані авторкою результати дослідження, не викликають жодних сумнівів щодо новизни, актуальності й доцільності вивчення окресленої проблеми. Додатки вдало доповнюють загальний текст, увиразнюють важливі сторони дослідження.

Грунтовне вивчення джерельної бази (922 найменування, із яких 79 – іноземними мовами) свідчать про широкий міждисциплінарний дискурс, розгорнутий у дисертації. У дослідженні враховані теоретичні положення, висвітлені у працях відомих вчених щодо: *модернізації* змісту гуманітарної освіти у вищій школі; *упровадження освітніх технологій* у педагогічний процес закладів вищої освіти; *професійної підготовки* вчителів мистецтва; формування *комунікативної компетентності* майбутніх учителів мистецьких спеціальностей. Теоретичне обґрунтування науково-методичного інструментарію здійснювалося на основі всебічного аналізу фундаментальних

категорій: *комунікації; педагогічної комунікації; художньої комунікації; медіакомунікації; семіотики; інтермедіальності*. Світоглядно-психологічне обґрунтування проблеми комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей базується на теоріях *емоційного інтелекту, психоаналізу, когнітивного дисонансу, рефлексії* як особливого виду самопізнання; *становлення й розвитку творчої особистості*.

Не викликає заперечень **наукова новизна й теоретичне значення дослідження**, які полягають у тому, що *розроблено й обґрунтовано* концепцію формування комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей, у якій сконцентовано засади інтермедіальної технології у вигляді трьох базових концептів: *методологічному, теоретичному; технологічному*; *обґрунтовано* педагогічну систему формування комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей на засадах інтермедіальної технології, рівні сформованості комунікативної компетентності, організаційно-педагогічні умови та етапи, зміст, форми, методи й засоби формування комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей; *створено* як окремий функційний компонент педагогічної системи нову педагогічну технологію – інтермедіальну. Вона забезпечує набуття майбутніми учителями мистецтва здатності до комунікації інноваційного типу й розгортається в умовах художньо-інтегративного освітнього середовища за допомогою різних комунікативних каналів (медіа). Авторська технологія побудована на інноваційному теоретико-методологічному підході – інтермедіальному, котрий сприяє розширенню комунікативного світогляду особистості майбутнього вчителя через синхронізацію комунікативних сигналів, що надходять різними медіаканалами; *визначено* організаційно-педагогічні умови ефективного функціонування інтермедіальної комунікативної діяльності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей у закладах вищої освіти; *удосконалено* критерії й показники рівнів сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецтва; зміст, форми, методи та засоби формування комунікативної компетентності з урахуванням педагогічного потенціалу інтермедіальної технології. *Досліджено сутність і виявлено специфіку* феноменів «художня комунікація», «медіакомунікація», «інтермедіальна технологія», «художньо-інтегративне середовище» в контексті мистецької педагогіки. *Подальшого розвитку* набуло поняття комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей у системі професійної педагогічної компетентності відповідно до тенденцій модернізації освітньої галузі «Мистецтво».

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що авторську інтермедіальну технологію реалізовано в закладах вищої освіти для формування комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей. За результатами дослідження розроблено елективний курс «Інтермедіальні технології», запропонована авторська методика викладання курсу «Освітні технології» для мистецьких спеціальностей із урахуванням специфіки освітньої мистецької галузі й особливостей інтермедіальної комунікативної діяльності майбутнього вчителя. Матеріали дослідження можуть використовуватися під час вивчення курсів «Методика музичного виховання», «Методика викладання

образотворчого мистецтва і дизайну», «Методика навчання мистецької освітньої галузі», «Теорія і методика викладання художньої культури», «Сучасні інформаційно-комунікаційні технології», «Інноваційні освітні технології», «Основи медіаграмотності» та ін.

Матеріали дослідження, його висновки та положення мають міждисциплінарний характер і можуть застосовуватись у процесі вивчення здобувачами другого (магістерського) рівня вищої освіти навчальних дисциплін «Психологія і педагогіка вищої школи», «Психологія художньої творчості», «Інтермедіальні студії», «Медіадидактика» та ін.

Фактологічний матеріал, джерельна база, методичний інструментарій дослідження можуть слугувати підґрунтям для наукових розвідок і творчих пошуків студентів, магістрантів, аспірантів, докторантів з проблем інноваційних тенденцій розвитку професійної підготовки майбутніх учителів.

Вважаємо за необхідне наголосити на таких **позитивних аспектах** рецензованої дисертації:

1. Проблема формування комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей фахово артикульована та багатоаспектно окреслена з міждисциплінарної перспективи, з позиції компетентнісного підходу з урахуванням сучасного соціокультурного контексту та стрімкого розширення медіакультурного простору. Авторка долучила до наукової дискусії сфери суміжних гуманітарних дисциплін (філософську, психологічну, культурологічну, естетичну, мистецтвознавчу, філологічну, соціологічну, дидактичну), а також площини точних дисциплін, наприклад, математики, кібернетики, комп'ютерної інженерії.
2. Зміст наукового дослідження, викладений у дисертації, охоплює важливі аспекти мистецької освіти: мету, завдання, функції, особливості, інтегрований простір знань, професійну підготовку педагога. Акцентування на формуванні комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей виправданий тим, що в інформаційну епоху роль і значення комунікації кардинально змінюється. На особливу увагу заслуговує авторський підхід до означеної дидактичної проблеми, новизна якого виявляється в оригінальному способі організації комунікативної діяльності, у якій поєднуються міжсуб'єктна, міжмистецька, міжмедійна взаємодія.
3. Інноваційність дисертаційної праці виправдана обґрунтуванням авторської технології – інтермедіальної, яка тлумачиться на загальному й конкретно-предметному рівнях, зокрема, як спосіб організації комунікативної діяльності суб'єктів педагогічного процесу з метою створення художньо-інтегративного середовища. Останнє постає динамічним освітнім простором, у якому здійснюється обмін символічно-образною інформацією між суб'єктами педагогічного процесу.
4. Концепція дослідження характеризує основні конструкти теоретико-методологічних засад педагогічної системи формування комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей через

упровадження інноваційної технології – інтермедіальної. Основні концептуальні положення системи формування комунікативної компетентності представлені на методологічному, теоретичному, технологічному рівнях дослідження.

5. Педагогічна система формування комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецтва на засадах інтермедіальної технології постає глобальною конструкцією, яка охоплює теоретичну основу (засади формування означеної компетентності) і практичну (процесуальну частину), власне інтермедіальну технологію, яка забезпечує функціонування всієї системи. Інтермедіальна технологія (як підсистема), у свою чергу, також має цілісну конструкцію, охоплюючи мету й результат комунікативної діяльності, про що свідчать рівні сформованості комунікативної компетентності студентів на завершальному етапі навчання.
6. Проектом означеної педагогічної системи є структурно-функціональна модель, у якій відображено сутнісні зв'язки між складовими, та презентується динаміка її розгортання в такій послідовності: формулювання мети й визначення завдань педагогічного дослідження; обґрунтування методологічних підходів, принципів, концептуальних засад формування комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецтва; розроблення структурних складових та їхнє смислове наповнення; визначення організаційно-педагогічних умов, які забезпечуватимуть ефективне функціонування моделі; розроблення структури комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецтва на засадах інтермедіальної технології; визначення рівнів сформованості комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецтва як результату, на досягнення якого спрямована реалізація спроектованої моделі; експериментальна перевірка розробленої структурно-функціональної моделі.
7. У запропонованій авторкою моделі проглядаються три рівні, які складатимуть її цілісність: *концептуально-змістовий*, що розкриває логіку формування означеної компетентності та виявляється в змісті всієї моделі: *композиційний*, який простежується завдяки продуманому розміщенню структурних елементів моделі за правилами композиційної організації зображальних елементів (відтворення руху: статичності, динаміки, золотого перетину (одна третина)); *символічний*, який увиразнює символіку форми (і кольору), що асоціативно пов'язані з сутністю об'єкта чи явища, беручи до уваги психологічний вплив форм, фігур (і кольорів) на людину (психогеометрії).

Вірогідність і аргументованість наукових висновків і результатів дисертації забезпечуються: науково-теоретичною обґрунтованістю основних положень дослідження; узгодженістю компонентів педагогічної системи формування комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей на засадах інтермедіальної технології; раціональним поєднанням теоретичних, емпіричних і статистичних методів дослідження; науково обґрунтованим підходом до планування, організації та проведення педагогічного

експерименту, аналізу й інтерпретації емпіричних даних; багаторічним досвідом педагогічної, науково-педагогічної, художньо-творчої діяльності в закладах загальної середньої та вищої освіти, пов'язаним із професійною підготовкою майбутніх учителів мистецьких спеціальностей, а також майбутніх учителів для початкової та середньої ланки закладів загальної середньої освіти.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Позитивно оцінюючи наукове і практичне значення здобутих дисертанткою результатів загалом, вважаємо за доцільне висловити деякі дискусійні положення, а також окремі побажання:

1. Окреслюючи дефініційне поле базових понять «комунікація», «художня комунікація», «медіакомунікація», варто було б долучити ще й такі, як «художньо-інтегративне середовище», «інтермедіальна комунікативна діяльність», адже вони також є ключовими в дослідженні.
2. Схвально, що Ви долучаєте до комунікативного художнього дискурсу широкий пласт медіатекстів. Але в роботі немає чіткої констатації, які конкретно компоненти комунікативної компетентності формуються як результат аналізу того чи іншого медіатексту. Лише узагальнення.
3. На стор. 349 дисертації Ви наводите приклад застосування методу аналізу медіатексту (анімація «Destino»), що, звісно, є позитивним. Але виникають питання: Чи може демонстрація тексту тривалістю 6 хвилин «пояснити» майбутнім учителям мистецтва таке складне явище, як інтермедіальність? Яку дидактичну мету Ви переслідували, обираючи саме такий текст?
4. На стор. 298 дисертації Ви зазначаєте, що розглядаючи педагогічне спілкування як особливу комунікативну модель, у якій учасники обмінюються смисловою інформацією (повідомленнями), важливо зважати на способи передавання й сприйняття змісту навчального матеріалу. Згідно з цим, цілком слушно Ви вказуєте на *аудіальні* та *візуальні* методи навчання, що забезпечують передавання й фіксацію інформації у формі звуків, чи зображення. Це зрозуміло. А як саме Ви застосовуєте в інтермедіальній комунікативній діяльності **кінестетичні методи навчання, які передбачають передавання та сприйняття інформації за допомогою невербальних зусиль та інших тілесних відчуттів**. Окрім «читання» рельєфних живописних картин і книг зі шрифтом Брайля, не зрозуміло, як Ви розвиваєте тактильні відчуття в студентів, і яким чином це впливає на формування їхньої комунікативної компетентності загалом.
5. До монологічних форм комунікації Ви зараховуєте аутотренінг. Найчастіше його використовують задля корекції власного емоційного стану. Але в роботі не зазначено, як виконання спеціальних вправ впливає на формування комунікативної компетентності особистості.

Проте зазначені зауваження та побажання не зменшують високої наукової вартості дисертаційної праці, яка вирізняється інноваційністю, концептуальністю, системністю, логічністю викладеного матеріалу. Отримані авторкою результати є вагомим внеском у розвиток професійної науки, зокрема мистецької освіти. Можна з упевненістю констатувати, що

дисертація Н. М. Лупак є цілісним, оригінальним, завершеним дослідженням. Зміст роботи насичений сучасною термінологією з різних галузей знань, наповнений влучним цитуванням, аргументами, власними міркуваннями, рекомендаціями, пропозиціями. Автореферат є ідентичним змісту дисертації. Вважаємо, що робота виконана на належному фаховому рівні. Її авторка продемонструвала наукову зрілість, особисту зацікавленість досліджуваною проблемою, широкий діапазон колаборативного мислення.

Загальний висновок: дисертація Н. М. Лупак на тему «Теорія і практика формування комунікативної компетентності майбутніх учителів мистецьких спеціальностей на засадах інтермедіальної технології» є завершеною самостійною науковою роботою, яка містить нові науково обгрунтовані результати в галузі теорії і методики професійної освіти. За актуальністю, змістом, структурою, обсягом, науковою новизною, обгрунтованістю наукових положень, достовірністю, практичним значенням, повнотою викладу, якістю оформлення дисертаційна праця відповідає положенням пунктів 10, 12-14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами), усім вимогам, які ставляться до робіт, поданих на здобуття наукового ступеня доктора наук.

Лупак Наталія Миколаївна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу дидактики
Інституту педагогіки НАПН України

О. В. Малихін

Малихіна О.В.
Малихіна